

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XX.

Parányi politikátörténeti háttér: 1945. október 7-én törvényhatósági választásokat tartottak Budapesten. A kétszáznegyven tagú bizottságba a Független Kisgazdapárt 122, a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt 51–51, a Polgári Demokrata Párt 9, a Nemzeti Parasztpárt 5, a Magyar Radikális Párt 2 képviselője került be.

A kommunistáknak nagyon-nagyon fáj a választási vereség. A Ludas Matyi október 21-i számában – *szatirikus hetilap!* – szerkesztők, szerzők ellencsapásként goromba rágalomhadjáratba kezdenek. Vészi Endre bugyuta versikében ostromozza a „kisgazda” asszonyokat: „Mégis agrár állam vagyunk, / növekszik a földterület, / kisgazdáink szaporodnak, / példa rá a négykerület. // Kivált hölgyek! Érje őket / lelkes lantos dicséretem, / mert az országépítésben / menetelnek első helyen. // Karcú lábuk, finom keblük / milyen nemzetien riszál, / »Kisgazda e hölgy!« – kiáltom, / amint autójából kiszáll.”

Gábor Andor Vészi Endrénél harciasabb alkat, eltökéltebben pártkatona: a gátlástalan rágalmazástól sem riad vissza. Kommunisták mindenkori erőszakos harcmodora, erkölcstelen taktikája: aki nem rájuk szavazott, aki nem velük ért egyet, aki nem nekik hódol, az elvetemült fasiszta, nyilaskeresztes, náci: „Pest a Kisgazdáké, / Dehogy is káros ez! / (Nyílnak a nyilasok, / Zöldülő város ez.) // Nyilasok tüntetnek / Harsányan zeng a dal. / („Győztek a kisgazdák, / Miénk a diadal!”) // Nyilasok nótáját / Hallja, ki nem süket, / (Viszont a kisgazdák / Moszák a kezüket.)”

Az 1953-ban Kossuth-díjjal jutalmazott tollforgató hazug zöngeményében akadnak olyan undorítóan ízléstelen sorok, amelyek idézésétől ember és kultúratisztelem visszarettent.

A tények: tények; a pártszolgálatos szerkesztők megpróbálják szájizük szerint „átértelmezni” a számszerű eredményeket. Nem tréfának szánják *hiteles* jelentésüket a *kisgazdapárti szavazók megoszlásáról*. Szerintük Budapesten kisgazda szavazó nincs, csak 20.000 *kisgazdag* és 80.000 *nagygazdag*; földmunkás sincs, csak 15.000 *külföldmunkás* és 70.000 *aknamunkás*; akad talán 3000 polgár, vala-

mint 30.000 polgár (ezelőtt Pfaffenbruch) és 30.000 Pfaffenbruch (ezután Paloldali).

Próbálom értelmezni a rejtélyes *Pfaffenbruch-Paloldali* kifejezést; nem sikerül... Talán utalás arra, hogy hirtelen sok kisnyilasból lett kiskommunista, aki kommunista párttagkönyvvel a zsebében a kisgazdákra szavazott?

Amikor a kommunista Balázs Béla főszerkesztette művészeti hetilap, a *Fényszóró* I. évfolyamának 15. száma 1945. október 31-én megjelenik, szerkesztők, szerzők talán már sejtik, hogy november 4-én, a nemzetgyűlési választásokon még nagyobb, már-már elsőprő győzelmet arat majd a Kisgazdapárt.

Sejtésük valóra vált: 245 kisgazda képviselő foglalt helyet a parlamentben, velük szemben 70 kommunista és 69 szociáldemokrata. Valódi, életképes, polgári demokráciában egyértelmű helyzet: kényelmes többséggel a kisgazdák alakíthatnak kormányt. *Álom, álom...* Hazánk a szovjet hadsereg által megszállt, háborúvesztes, gyarmatosított ország: *kötelező* a koalíciós kormányzás. A megalakuló „vegyesfelvágott” kormányban a Szovjetunióból hazatért Rákosi Mátyás államminiszter, Nagy Imre belügyminiszter: a tényleges hatalmat a Moszkvából vezérelt kommunisták birtokolják.

A *Fényszóró* birtokomban lévő példányából hiányzik néhány oldal: ismerkedem a korszak szellemi és politikai töredékeivel, törmelékeivel.

Okos emberek is eltévednek olykor téveszméik labirintusában. Balázs Béla a „pártkritika” ellen határozottan szót emelő író társával, Török Sándorral vitázik. Háromnegyed évszázad távlatából – Török Sándor írását nem ismerem – Balázs Béla kinyilatkoztatásszerű megállapításával vitatkozom. „Tudjuk, hogy a történelemben minden társadalmi átalakulás erkölcsi kritikával kezdődött. A költő ki mondja és a párt cselekszi. Bizony, nem költő az, aki nem pártosa a humánus eszméjének.” Sarkos fogalmazás; gondolkodásban, ítékezésben Balázs Bélát nem csupán a pártfegyelem, de a *párt* felsőbbrendűségébe vetett hite is korlátozza. Eltéved a labirintusban: „A művész nem a pártot szolgálja – hanem annak világnézetét. Azt tegye a kritikus is.

A nagy keresztény költők nem az egyházat, hanem a vallást szolgálták, és e különbségtevés miatt nemegyszer léptek az eretnekek máglyájára.”

Alapvető tévedés: művész, igazi művész soha nem *szolgálja* semmilyen párt világnézetét. A művész: alkotó, teremtő, látomásos ember. A pártkatonája: lakáj, jobb esetben cseléd, szolga. A *nagy keresztény költők* valóban nem az egyházat szolgálták, és nem is a vallást. Életükkel, életművükkel képviselték, terjesztették, megvallott, vállalt hitüket. Költő eretnekké akkor vált, s akkor vállalta a máglyahalált, amikor szembekerült az egyház hivatalos tanításával. Szent Johanna tűzhalála pillanatában nem az egyházhoz, hanem Istenhez fohászzkodott. Jeanne d'Arc Isten alázas szolgája volt – nem a vallásé, nem az egyházé!

A kommunista pártok megvádolt vagy valódi „eretnekei” kommunista hitük szerint halálukkal is pártjukat szolgálták, az akasztófa alatt is hittek a párt és az eszme igazságában. (Nagy Imre a bíróságon elmondott utolsó szavai: „Ha most az én életemre van szükség azt bizonyítani, hogy a kommunisták nem mind a nép ellenségei, nagyon szívesen odaadom. Ezek után úgysem ér már semmit. Tudom, hogy lesz majd még egyszer egy Nagy Imreper, amellyel rehabilitálnak, és háromszor annyian jönnek majd a temetésemre, mint Rajkéra. Csak attól félek, hogy azok mondják el majd a gyászbeszédet, akik elárultak.” Irodalmi Újság, Párizs, 1968. június 1.)

Fényszóró, 1945. október 31. Tanulmányozom a korszak szellemi és politikai törmelékeit. Lányi Viktor zeneszerző, író, műfordító *Zenei sovinizmus?* című írásában fontosnak tartja kritikusan hangsúlyozni: „*Nem is beszélve hatalmas szomszédunk, a Szovjetunió népeiről, melyeknek életeleme a többszólamú éneklés, s melyek mindegyike külön-külön bámulatos odaadással gyűjti, rendszerezi, ápolja a maga népdalkincsét.*”

Ó, igen, a nagy Szovjetunióban! Nálunk, persze...! Sokat tudhatott Lányi Viktor a Szovjetunióban történekekről, mert tájékozódott néhány bolsevik brosúrából! Bátran név szerint megnevezi és bírálja Székely Mihályt, Némethy Ellát, Palló Imrét, operakultúránk nagyméltóságait, mert nem állottak a rádióban cigányzene-kísérettel magyarnótákat énekelni. Néhány oldallal később óvatosan Wagnert mentegeti (*Trisztán és Izolda*: „A germán zeneóriásnak ez a műve leginkább mentes mindattól a bántó képzettársítástól, amivel a célzatos náci-propaganda keverte el a wagnerizmus művészi eszmetartalmát.”), de elmarasztalja a zenekart, amely a „múltkor” remekelt a Sosztakovics-szimfónia előadásával, ám most Failoni mester nem tudott velük cso-

dát művelni. Némethy Ella és Székely Mihály viszont szintén „remekelt”.

Egyszer balra, egyszer jobbra? Egyet ide, egyet oda?

Lányi Viktor 1957-ben Németországban telepedett le, élt még néhány évig. Aggastyán emigránsként néha talán eszébe jutott: hiba, talán bűn volt élete során olykor-olykor világnézete helyett a pártot szolgálnia.

A 21. oldal üdítően politikamentes írás a lapban: *Izgalmas hajsza a humor után, avagy beszélgetés három kómikussal*. A világháború előtt született „rég” magyar filmeket 1990 után megismerve döbentem rá: már fiatalon milyen elbűvölően tehetséges filmszínész volt Gombaszögi Ella, Latabár Kálmán, Feleky Kamill. A múlt század hatvanas éveiben számtalanszor csodáltam színházban Latabár Kálmánt, most egy régen elejtett mondata új fénytörésben láttatja sajátos, jellegzetes, utánozhatatlan egyéniségét: „A humor nálam úgy történik, hogy csinállok valamit. Azon vagy nevetnek, vagy nem nevetnek. Ha nevetnek, akkor tovább csinálom egészen addig, míg nem nevetnek. Ha nem nevetnek, akkor nem csinálom tovább.”

Új oldal, megint napi politika: *Filmdiktátor a Népbíróság előtt*. Amióta újra láthatóak, igazi örömforrások számomra az 1931 és 1944 között született magyar filmek. Számtalan szirupos giccs, hazug melodráma, politikai jelszóáradat – és még több tüneményes, szórakoztató remekmű. Megszületésükben – az *ilyenek* meg az *olyanok* megszületésében is – meghatározó szerepe volt dr. Balogh Lászlónak, akit *filmcézárnak*, *filmdiktátornak*, *filmNérónak* minősít 1945. október 31-én a Fényszóróban Pásztor Béla.

Dr. Balogh László működésének volt politikailag fekete és ártalmas, művészileg fehér és hasznos oldala. 1945-ben börtönbüntetésre ítélték, szabadulása után, 1951-ben kitelepítették, belehalt. Politikai nézeteinek, működésének megítélése, értékelése filmtörténészek gondja, feladata. A régi újságot böngészve engem egy 1945-ben kinyomtatott, politikai vádként megfogalmazott mondat készlet töprengésre: „Elősegítette az aljas *Katyn*-film magyarországi forgalmazását, sőt kötelezővé tételét minden mozi számára.”

...az aljas *Katyn*-film...

A tömegsírok feltárásáról, a holttestek kihantolásáról készült német dokumentumfilm!

Gyűlölöm Hitlert, megvetem a náciakat, de *Katynban* szovjet bolsevik hóhérgárda mészárolta le aljas módon a lengyel katonatiszteket, nem náci németek. Igaz, ezt akkor, 1945 októberében a cikkíró Pásztor Béla nem tudhatta: elhitte a hivatalos,

megkérdőjelezhetetlen szovjet álláspontot: Katynban náci németek gyilkoltak patrióta lengyeleket. De ítélezéseimben óvatosságra int a régi újságban napvilágot látott régi mondat: mit tudok, mit tudunk mindarról, ami napjainkban, a *mi* jelen időnkben történik a nagyvilágban? Unokáim évtizedek múltán miféle *újdonságokat* fognak megtudni, megismerni a gyermekkorukban (számukra láthatatlanul) történetekről?

Az *-am-* jelzetű újságíró sem tudta 1945 októberében, hogy vak, amikor jövendöl. A *Machita* című, 1943-ban forgatott, 1944. április 5-én Budapesten bemutatott, 1945 őszén a fővárosi mozikban (Corso, Corvin) felújított filmkrimiről ítélezik: „...az valami olyan tömény unalom, hogy még a gyászos emlékü magyar-nemzeti-erkölcsi filmgyártásban is párját ritkítja”.

Megnéztem újra a filmet, az újságírónak igaza van: a *Machita* titokzatosan értelmetlen, sejtelmesen érdektelen, fárasztóan semmitmondó, altatóan unalmas mozidarab. De az újságíró 1945 őszén már

látja a megoldást: ami *szerintünk* rossz, azt be kell tiltani. „Ha a demokráciában egyáltalán indokolt a filmcenzúra működése, úgy szerintünk elsősorban az lenne a feladata, hogy az ilyen silány produkciónak ne adjon játszási engedélyt.”

Természetesen az igazi (tehát nem *népi*) demokráciában elképzelhetetlen az *egypárt* által gyakorolt filmcenzúra, de a népi demokráciának álcázott proletárdiktatúrában már 1947-ben volt akkora hatalma a kommunistáknak, a pártnak, hogy betiltsák, évtizedekre dobozba zárják a Mezei Mária, Turay Ida, Latabár Kálmán és Sárdy János főszereplésével elkészült *Könnyű múzsa* című filmet. Később sem riadtak vissza betiltani, dobozba zárni nekik nem tetsző alkotásokat; például az 1956-ban Gábor Miklós, Besenyey Ferenc, Ruttkai Éva főszereplésével forgatott, Várkonyi Zoltán rendezte *Keserű igazság* című, ma is megrendítő, keserűen igaz filmet.

Ludas Matyi, 1945. október 21.; Fényszóró, 1945. október 31.; Irodalmi Újság, 1968. június 1. Újságtöredékek: kortörmelékek. Olvasgatok.

MURÁDIN JENŐ

Kastély a Küküllő mentén

MURÁDIN JENŐ (1937) Kolozsvár

A LÁTHATLÁN KÉPGALÉRIÁK

Mint egy letűnt világ maradék díszletei, úgy rejtőzöknek a határon túli múzeumok raktáraiban a magyar nemesi családok portréi. Kivételes eset, hogy alkalmanként egyik-másikuk valamilyen esemény kapcsán vagy képtári alapkiállításokon helyet kap. De restaurálásuk nélkül alkalmatlanok is erre. Többségük besötétült, vagy pereg róluk a festék, vásznaik sérülései mint sebeiket mutatják kálváriás sorsukat. Ám még így is mint egy családfa ágai példázzák az anyaország és az elszakadt peremvidékek művészetének egységét, oszthatatlanságát.

A kolozsvári múzeum – a 18. századi barokk Bánffy-palotában helyet kapott képtár – raktárai- ban csak a magyar nemesi vagy módosabb polgári családok képegyüttese mintegy ötszáz olajban festett portrét számlál. Provenienciájukról – eredetükről – katalógusok vagy leltárkönyvek csak kivételes esetben árulnak el adatokat. Hadak útjába került kastélyokból, kifosztott udvarházakból vagy pár évvel később, a kommunista idők kezdetén, birtokosa-

ik kitelepítése idején gyűjtötték be egy részüket, megmentve pusztá létüket a fosztogatásoktól.

Melyik kép honnan származik? Kutatói következtetés, intuíció segíthet jobb esetben a kérdések egy részének megválaszolásához.

Egy ilyen föltárható út az Erdélyhez és Magyarországhoz egyaránt kapcsolódó Bethlen család kultúrtörténeti és történelmi vonatkozásaival függ egybe.

A BETHLENEK BONYHÁN

A történelmi család két ága közül az ictári Bethlenek – akik közé a fejedelem, Bethlen Gábor is tartozott – férfi ágon a 19. század derekán, 1866-ban kihaltak. Ugyanakkor a bethleni Bethlenek, mint a legnépesebb erdélyi főnemes család, mai utódaikban is tovább élnek, megőrizve végtelen szülőföldszeretetüket. Családjaik Erdély több régiójában emeltették kastélyaikat, létesítettek mintagazdaságokat, helyállottak politikai pályákon. Közéjük tartozott gróf Bethlen Miklós kancellár és emlékiró, az